

Александар Крстић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КНЕЗА ГРГУРА ВУКОСАЛИЋА КОЈОМ УКИДА ЦАРИНУ ПРЕД СТОНОМ

[Дубровник], 1418, јули 6.

Сажетак: После виšekратних молби дубровачких власти између јануара 1416. и априла 1418. и наредбе краља Стефана Остоје од 23. марта 1418. да укине царину коју је самовласно поставио на Заблатку пред Стоном, кнез Гргур Вукосалић 6. јула 1418. године издаје повељу којом укида поменућу царину. Кнез Гргур наводи да је царину поставио на наговор „злог човека“, а пошто су му Дубровчани писали као своме брату и дубровачком грађанину, кнез је отишао у Дубровник, где је спознао да царина пред Стоном заиста никада није постојала. Такође је видео и повељу краљице Јелене Грубе којом се јемчи да пред Стоном нема и не може бити царине ни за оне који иду у град, ни за оне који из њега излазе, након чега је кнез Гргур одлучио да заувек укине царину пред Стоном, и дошавши у Дубровник, то је записао и утврдио. На повељи овереној viseћим печатом од тамнозеленог воска са грбом кнеза Гргура наводе се три сведока, а исправу је брзописом на пергаменту написао Доброило Рашковић.

Кључне рјечи: кнез Гргур Вукосалић (Николић), краљица Јелена Груба, царина, Дубровник, Заблатак, Попово, Стон, Влак, Србин.

Кнез Гргур Вукосалић, старешина Николића, једне од најстаријих и најзначајнијих властеоских породица у источном Хуму, настојао је да искористи несређене прилике у босанском краљевству средином друге деценије XV века и повећа своју самосталност и приходе. У том циљу, слично својим стричевима две деценије раније,¹ кнез Гргур је вероватно у другој половини или крајем 1415. године установио нову царину на својим поседима на западном ободу Поповог поља, близу међе ду-

* Електронска пошта: aleksandar.krstic@iib.ac.rs, albited@gmail.com.

¹ А. Фостиков, *Повеља краљице Јелене Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом*, ССА 5 (2006) 173–186; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 7–8.

бровачке територије. Како се ова царина на Заблатку налазила на путу који је из Стона водио у унутрашњост Хумске земље, она је погађала интересе дубровачких грађана и трговаца и одмах изазвала реакцију дубровачке владе. Кнез и дубровачка властела писали су свом „поштованом пријатељу“ кнезу Гргуру Вукосалићу да укине новоуведену царину, позивајући се на чињеницу да „пред вратима“ њиховог града никада није постојала царина. Кнез Гргур је на то прво, несачувано дубровачко писмо одговорио образложењем да се царина наплаћује само од његових људи, али Дубровчани нису били спремни да прихвате таква (испоставиће се нетачна) одговор свог суседа. Зато су му 17. јануара 1416. упутили ново писмо, у којем га поново моле да укине поменути царину, позивајући се на раније стање и обичаје, његово пријатељство и заклетве које је имао с Дубровником² (чији је грађанин био још од последње деценије XIV века).³ Пошто кнез Гргур није намеравао да услиши молбе Дубровчана, они су му током скоро две наредне године више пута писали о истој ствари, а жалили су се и краљу Остоји. Ушавши у сукоб са својим ранијим савезником Сандаљем Хранићем, босански краљ је у пролеће 1417. продро у Хум, и тамо боравио током читаве године. Изгледа да је кнез Гргур Вукосалић у то време престао да буде Сандаљев вазал и признао непосредну власт краља Остоје. То се барем може закључити на основу дубровачких тврдњи из наредног сачуваног писма кнезу Гргуру од 28. децембра 1417,⁴ у коме се наводи да је краљ писао како је овом властелину дао земљу, али му није дао да чини незаконе и поставља нове незаконите царине. Ипак, иако су му Дубровчани послали ово краљево писмо, указивали му на штету коју нова царина чини њиховим трговачким интересима (затворила је Стон и одвраћала караване од њега), и подсећали га на његове заклетве и обавезе преузете примањем дубровачког грађанства, Гргур Вукосалић је и даље био

² Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 538–539, бр. 561. Нови одговор за Гргуrove изасланике дубровачка влада спремила је 1. фебруара 1416. године. *Acta Consilii Rogatorum* I, fol. 34v; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009, 214, нар. 773.

³ Гргуров отац, кнез Вукосав Николић је с браћом и мајком примљен у дубровачко грађанство у децембру 1392, а у новембру 1395. године Вукосаву и његовим наследницима издато је писмо о дубровачком грађанству. В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 351–352; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 7–8. О добијању дубровачког грађанства видети и: Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ 246, Одељење друштвених наука, књ. 9 (1961) 89–127 (= Иста, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 323–368).

⁴ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 539–540, бр. 562.

неумољив. Хумски властелин је остајао у преписци с Дубровником и имао је намеру да дође у град. Дубровачка влада му је зато у писму од 5. јануара 1418. поновила раније захтеве да укине спорне „новштине“,⁵ а у исто време је у више наврата разматрала мере које треба предузети против непопустљивог суседа. Као најефикасније у датом тренутку (крај фебруара – почетак марта 1418) показало се одбијање Гргурових захтева да му се исплати могориш.⁶ Након новог обраћања власти Дубровника краљу Остоји, босански владар је пред посланицима Дубровачке општине у Бишћу 23. марта 1418. издао налог кнезу Гргуру да укине царину у Попову, која није постојала ни за владе краља Твртка I, нити за време Дабишине или његове владавине. Истовремено, краљ Остоја је издао повељу Дубровнику којом је записана његова одлука у погледу спорне царине.⁷ Хумски властелин је и даље остајао упоран у погледу своје царине, супротстављајући се и „господину краљу“ и Дубровнику, како се наводи у последњем дубровачком писму кнезу Гргуру од 26. априла исте године. Такав отпор и супротстављање краљевом налогу може се објаснити не само несумњивом користи коју је Гргуру Николићу доносила царина „пред Стоном“, већ и веома ниским ауторитетом који је пред смрт уживао краљ Остоја.⁸ Пошто су га поново подсетили на његове заклетве и обавезе као дубровачког грађанина и на услуге које су му

⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 540–541, бр. 563.

⁶ М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Влатковића)*, Глас СКА 168 (1935) 221 (= Исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 725); Исти, *Хумско-требињска властела*, 9.

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 446, 548–549, бр. 457, 572.

⁸ В. Ћоровић, *Историја Босне*, 420. М. Динић, у књизи *Хумско-требињска властела* (стр. 9), Гргурово опирање краљевом налогу тумачи тиме да се хумски кнез ослањао на подршку Сандаља Хранића. С друге стране, С. Мишић сматра да се кнез Гргур Николић није одметнуо од великог војводе Сандаља 1419, већ још 1417. године, у време продора краља Остоје у Хум, и да је на краљевој страни против Сандаља био и током 1418. године. С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 82. Истог гледишта био је и С. Ћирковић (*Историја Босне*, 245–246, 249). Иако цитирана дубровачка писма дају упоришта за закључак да је Гргур Николић 1417. и 1418. формално признавао Остојину власт, индикативно је да у својој повељи о укидању царине на Заблатку ни једном речју не помиње краља Остоју нити његове налоге за укидање ове царине. Према мишљењу Е. Куртовића, кнез Гргур је још почетком 1415. напустио Сандаља и пришао Твртку II, односно Павловићима, уз које је остао и када је почетком 1416. успостављао нове царине. Овај аутор укидање Гргурове царине доводи у везу с измирењем Павловића и Косача 1418. године. Е. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 204–205, 214, нар. 773.

учинили када су га „биле згодиле велике главне погубељи и невоље“,⁹ Дубровчани су поручили кнезу Гргуру да ће они бити против онога ко је против њих, и да ће враћати „добро за добро, а зло за зло“.¹⁰ Ова претња преточена је у одлуку Већа умољених од 6. маја 1418. да ни Гргур Николић, нити ико из његове области не сме долазити у Дубровник, Стон или било где на дубровачку територију док се не укине нова царина.¹¹ Таква одлука дубровачке владе постигла је свој циљ, па је тачно два месеца касније кнез Гргур Вукосалић отишао у Дубровник и тамо издао повељу о укидању царине на Заблатку пред Стоном, чије критичко издање овом приликом приређујемо.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 446, 538–542, 548–549, бр. 457, 561–564, 572; М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Властковића)*, Глас СКА 168 (1935) 221; Исти, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 8–9 (= Исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 326–327, 724–725); В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 415, 419–420; Р. Živković, *Tvrsko II Tvrković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Сарајево 1981, 69–71, 75–76; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 81–82, 226–227; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Сарајево 2009, 212–216.

Опис повеље

Повеља кнеза Гргура Вукосалића којом укида царину пред Стоном чува се у Државном архиву у Дубровнику, у збирци *Diplomata et acta* (Већ

⁹ Вероватно се мисли на уточиште које су Дубровчани пружили Николићима у пролеће 1398, у време доласка краља Остоје на власт. Затим, у септембру 1407, када се очекивао Жигмундов продор у Босну, општина је на тражење војводе Сандаља била спремна да прими кнеза Гргура Вукосалића, истичући своје велико пријатељство с његовим прецима и с њим лично. Такође, за време унутрашњих немира и упада Турака у Босну 1415. године, Дубровчани су допуштали „хумској господи“, укључујући и Николиће, да се с имањем могу склањати на њихову територију. Осим тога, Дубровник је показао предусретљивост према кнезу Гргуру и у новембру 1403. године. Тада му је одобрено да може поставити плочу у Стону на гроб свог оца Вукосава, који је погинуо у тадашњем дубровачко-босанском рату. В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 357–358, 375, 382, 415, 418; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 8; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 163, 213.

¹⁰ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 548–549, бр. 572.

¹¹ *Acta Consilii Rogatorum* I, f. 114v; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 9.

1049). Опис повеље дајемо на основу снимака из Дубровачког архива¹² и на основу ранијег, веома детаљног описа Грегора Чремошника.¹³ Повеља је написана на правоугаоном, равно сеченом комаду пергаментa доброг квалитета, обрађеног на италијански начин. Ипак, због лоше калцинације, мастило се на више места разливало, а видљиво је и са полеђине документа. Дебљина пергаментa се креће од 0,10 до 0,13 мм, ширина од 346 мм код горње ивице до 340 мм код доње ивице, а дужина од 292 дуж левог и 295 мм дуж десног руба повеље, рачунајући и плику. Доња ивица пергаментa је пресавијена, тако да плика, дужине 12 мм на крајевима и 15 мм на средини, покрива последња два реда текста повеље. Писар је на пергаменту повукао једну водоравну и једну хоризонталну линију, чиме је одредио горњу (ширине око 20 мм) и леву маргину (широку око 26 мм), којих се углавном придржавао. На десну маргину пазио је само у горњем делу исправе, где је она широка око 35 мм. У доњем делу повеље исписан је читав простор до десног руба пергаментa. Разлог томе је вероватно потреба да се текст уклопи у ограничену преосталу површину пергаментa, па се и потпис писара налази на самој плици.

Повеља је исписана брзописним ћириличким писмом, бледоцрним мастилом у 31 реду, без скраћеница и надредних слова (осим на крају 28. и последњег, 31. реда, због ограниченог простора). Редови су нагнути на десну страну, тако да је при крају повеље завршетак реда виши и до 20 мм у односу на његов почетак. Слова, величине до 4 мм и са продужецима дугим до 10 мм, такође су доста нагнута удесно. Нема посебно украшених или истакнутих слова, а на почетку повеље налази се стилизовани крст као симболичка инвокација, висине око 15 мм. Повеља је написана говорним језиком, икавским наречјем. Од језичких особености може се поменути хаплографија – упрошћено писање изостављањем хомонимних слова, слогова или речи, а понекад и спајањем слова уз пратеће гласовне промене. Тако је нпр. писар Доброило Рашковић назив насеља Стон на више места писао као „Цтон“, редовно га спајајући са предлогом „при[дъ]“.

Печат. На средини доњег дела исправе, око 5 мм изнад доње ивице, начињена су два прореза кроз плику и пергамент на међусобном растојању од око 30 мм. Кроз ове прорезе провучена је врпца од упреденог, сада све-

¹² Користим прилику да се најсрданије захвалим колегама др Невену Исаиловићу, научном сараднику Историјског института у Београду, и доц. др Небојши Порчићу, који су ми љубазно уступили снимке повеље које су начинили у Државном архиву у Дубровнику у јануару 2010. године.

¹³ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM 7 (1952) 332–333.

плоружичастог конца, за коју је био причвршћен viseћи печат. Округли, односно благо овални печат, који је сада одвојен од врпце, израђен је од тамнозеленог, скоро црног воска пречника који варира од 30 до 33 мм, утиснутог у овалну чашицу од светлосмеђег воска пречника од 44 до 47 мм. На печату је отиснут полигонални типар кнеза Гргура Вукосалића, димензија 13 x 18 мм, са хералдичком представом његовог, односно грба породице Николић: једноглави орао у полету, окренут на леву хералдичку страну, изнад чије главе се с десне стране налази монограм „Г“.¹⁴

Повеља је била пресавијена два пута по ширини и једном по дужини (не рачунајући плику). Леви преклоп је широк око 107 мм, а десни 118 мм, док је ширина горњег пресавијеног дела око 130 мм. На полеђини повеље налазе се два кратка, позносредњовековна архивска регеста на италијанском језику. Уз горњу ивицу повеље је запис исписан црним мастилом: *Poueglia de Grugor*¹⁵ *Nicholi che non sia doana dauanti Stagnio*.¹⁶ Према експертизи Г. Чремошника, овај запис је регест дубровачке канцеларије савремен добијању повеље. На средишњем делу полеђине повеље, знатно блеђим мастилом је каснији регест Никше Звијездића који гласи: *Poueglia de Grgur Nicolich che non sia doana auanti Stagno, fata in 1418*. Испод тога, нешто тамнијим мастилом написана је још једна Звијездићева белешка: *Extrata*, која се односи на преписивање повеље у *Codex ragusinus*.¹⁷ Осим ових записа, на полеђини исправе има више белешака са каснијим архивским сигнатурама: *N 6 del Pacchetto XI*, слова *G* и *L*, ознака из Бечког архива *No. 222 an. 1418*. и друге.

Ранија издања

Повеља је до сада више пута издавана. У издању П. Карано-Твртковића (*Србски споменици*, 133–134, бр. 94) задржана је подела речи као

¹⁴ А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 31, таб. VI, сл. 37; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 62, tab. XX, br. 33; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, одбрањена докторска дисертација у рукопису, Београд 2014, 231–232. О грбу породице Николић видети: Д. Мрђеновић, А. Палавестра, Д. Спасић, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991², 193–195; Д. Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд 2008, 189, 192.

¹⁵ Или *Gergor*. Не чини нам се исправним читање *Griegor*, које предлаже Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 333.

¹⁶ Код Чремошника погрешно *Stagno*: *ibidem*.

¹⁷ Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 332–333.

у оригиналу документа. У овом издању грешком је испуштен читав 16. и почетак 17. реда повеље. Ф. Миклошић (*Monumenta Serbica*, 281–282, бр. 265) приредио је текст користећи модерну интерпункцију. Он је донио и горњу архивску белешку на италијанском језику са полеђине документа. Љ. Стојановић (*Повеље и писма I–1*, 541–542, бр. 564) дао је и варијанте преписа повеље који је четрдесетих година XV века начинио дубровачки српски канцелар Никша Звијездић и који се у књизи *Codex Ragusinus (Liber privilegiorum)* налази на листу 40v. Фрагментарно издање, у коме је изостављен највећи део експозиције и завршних делова исправе, постоји и код С. Новаковића (*Законски споменици*, 227). Не рачунајући неке ситније разлике у транскрипцији у ранијим издањима,¹⁸ скренућемо пажњу да је хаплогографски облик **прицтономъ**, који се јавља у повељи седам пута, у издањима Карано-Твртковића и Миклошића остављен непромењен, док је у издању Љ. Стојановића транскрибован **при-цтономъ**. Такође, облик **истона** (настао од **изъ стона**), који се појављује три пута, у Миклошићевом и Стојановићевом издању транскрибован је **и-стона**.

Текст повеље у латиничној транслитерацији објавио је: М. Вркović, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava u Dubrovniku*, Mostar 2011, 98, br. CIX. Исти аутор донео је регест ове исправе у својој књизи *Srednjovjekovna Bosna i Hum. Identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 306.

Текст повеље**

+ Ва име Бога ѿца вседръжитела, да естъ паметно вично симъ
запи|2|саниемъ: ꙗ кнезь Гръгърь Вѡкосалиѡъ даю ва съвидиние всакомѡѡ,
како |3| по наводѡ зла чловика поставихъ при Цтономъ на Заблаткѡ царинѡ,
тко г|4|оди греде ѡ Стонъ или Дѡбровчанинъ или Влахъ или Срѡблинъ или
тко |5| ини, и такође и Стона, да плаѡа царинѡ, и тои видиниемъ доиде
вл|6|астелемъ и господи дѡбровачкои. И ѡни милостиво посилаше и |7|

¹⁸ На пример, у Стојановићевом издању **сѡврѡгѡ** место **сврѡгѡ** у 7. и **подвигохъ** место **подвигох** у 13. реду повеље; у издању Карано-Твртковића и Миклошића **Дѡбровникъ** уместо **Добровникъ** у 28. реду повеље. Код Карано-Твртковића у првом реду **все дръжитела** уместо **вседръжитела**, **сѡмисливъ** уместо **сѡмислиѡ** у 8. и **ѡлеене** уместо **ѡлине** у 18. реду. Такође, услед штампарских грешака, на неколико места у наведеним издањима замењена су слова **и** и **и**. Овде издвајамо такав случај у транскрипцији године у издању Љ. Стојановића: **.ч̣.ѡ.и̣.ї̣.** уместо **.ч̣.ѡ.и̣.ї̣.**

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

многици ка мни по своихъ листихъ, да тѣи царинѣ свръгѣ зато, |8| ерь прьво ние била внди при Цтономъ. Ъ видивъ и съмисливъ ни|9|хъ почтено писание и нихъ слатко и много милостиво мене пр|10|имление и записание за своего слаткога брата и сръчанога Д|11|ѣровчанина и граѣанина хотихъ и вѣдѣчихъ ва сръдачнихъ с|12|кровищехъ сръца моего, и како говори свети псаѡмиста Дави|13|дъ: добри подвигъ подвигохъ се, и поидохъ ва славни градъ Дѣро|14|вникъ к мови брати и к моимъ приѣтелемъ. И ѣ моемъ сръцѣ |15| видивше, ере ние ѣгодна внаи царина да есть при Цтоно|16|мъ на мови земли, и познавше до истине, да таи царина нима |17| бити при Цтономъ, и вщѣ вѣдѣше видивъ записание госпо|18|ѣе присвитле госпоѣе кралице Ёлине, бивше господина |19| присвитлога и почтенога поменѣтиѣ господина краля Давише, |20| ѣ кови се ѣдрѣжи, да при Цтономъ на нидномъ мистѣ не има бити |21| ни да вѣде ниедна царина, шо ѣ Стонъ али и Стона гредѣ, зат|22|ѣ ерь никадаръ ние прьво било. И все тои видивъ и разми|23|сливъ ва сръци моемъ наидохъ и вбнаидохъ, да внди ни|24|гдиръ при Цтономъ царина не има бити, толико на вни|25|хъ, кои гредѣ прико мое земле ѣ Стонъ, колико кои гредѣ |26| и Стона прико мое земле, и зато свръгохъ ю, да е вѣѣ ѣ вие |27| не вѣде, ерь вбнаидохъ за истинѣ, да нима бити нидна царина |28| при Цтономъ. Я тои дошадѣ ѣ Добровникъ записахъ и потверѣдихъ, |29| а тадаи тѣи вихъ са мномъ Ёстоѣ Пѣкевиѣ, Хрънакѣ Костадиниѣ и Красое Ив|30|ановиѣ. Лита господина .ч.ѣ.ѣ. ѣ. лито, мисеца вѣла .ѣ. дань. |31| Я ѣписа Добрило Рашковиѣ.

Превод повеље

+ У име Бога Оца Сведржитеља, да је вечно памћење овим записанијем: ја кнез Гргур Вукосалић дајем на знање свакоме да по наговору злог човека поставих пред Стоном на Заблатку царину – ко год иде у Стон, било Дубровчанин или Влах или Србин или ко други, и такође из Стона, да плаћа царину. И то сазнадоше властела и господа дубровачка те су они милостиво слали више пута мени у својим писмима, да ту царину укинем, јер је испрва није било онде пред Стоном. Ја видевши и размисливши о њиховом поштенем писму и то, што су ме слатко и многомилостиво примили и записали за свог слатког брата и драгог Дубровчанина и грађанина, хтедох и одлучих у срдачним скровиштима свог

срца, како говори Свети псалмиста Давид: „добар подвиг предузех“,¹⁹ и пођох у славни град Дубровник к мојој браћи и мојим пријатељима. Пошто сам у свом срцу видео да им није угодно да она царина буде пред Стоном на мојој земљи, и спознавши истину – да та царина не може бити пред Стоном и још више, видећи запис госпође, пресветле госпође краљице Јелене, покојне [супруге] господина пресветле и поштоване успомене господина краља Дабише, у коме стоји да пред Стоном ни на једном месту не може бити и да не буде ниједна царина када се у Стон или из Стона иде, зато јер је испрва никада није било – и све то видевши и размисливши у срцу мојем нађох и пронађох, да онде нигде пред Стоном царина не може бити, како за оне, који иду преко моје земље у Стон, тако ни за оне који иду из Стона преко моје земље. И зато сам је укинуо да је више у векове не буде, јер нађох за истинито, да не може бити ниједна царина пред Стоном. А пошто сам дошао у Дубровник – то записих и потврдох, а тада ту бејаху са мном Остоја Пићевић, Хрњак Костадинић и Красоје Ивановић. Лета Господњег 1418, месеца јула 6. дан. Написа Доброло Рашковић.

Дипломатичке особености

Повеља припада великој групи докумената који регулишу уговорне односе између босанског краљевства и Дубровника, и који су највећим делом проистекли из рада владарских и канцеларија обласних господара. Њена специфичност је у томе што ауктор, кнез Гргур Вукосалић по свом положају и реалној моћи није припадао кругу босанских велможа, због чега није ни успео да спроведе своју намеру о наметању нове царине. Повеља започиње симболичком (знак крста) и вербалном инвока-

¹⁹ Заправо, у питању је цитат уз Друге посланице Тимотеју Светог апостола Павла, IV, 7: *подвигомъ добримъ подвизахъ сѧ*, који у преводу Вука Караџића, као и у преводу Комисије Светог архијерејског синода СПЦ гласи: „Добар рат ратовах...“ (*Библіѧ, сирѣчь книги Свѧщеннагѧ Писаніѧ Ветѧгѧ и Новагѧ Завѧта, Ђ Тімоѧею, Електронное издание подготовлено в рамках проекта „Славянская Библия“*, Донецк 2002, <https://svetosavlje.org/sr/sveto-pismo-na-crkvenoslovenskom-jeziku/>; *Нови завјет Господа нашега Исуса Христа*, превео В. Стеф. Караџић, Београд 1972, 539; *Свето Писмо. Нови завјет Господа нашега Исуса Христа*, изд. Св. синод СПЦ, Београд 1984, 417). Определили смо се за горе наведени, а не за постојећи превод, јер нам се чини да више одговара духу онога што кнез Гргур жели да изрази цитирањем библијског текста (свој племенити напор да дође у Дубровник и изађе у сусрет жељама Дубровчана у погледу спорне царине).

цијом (*Ва име Бога вца вседръжитела*),²⁰ после које следи промулгација (*да естъ паметно вично симъ записаниемъ*). Интитулација је у првом лицу једнине, а ауктор је наведен с кнежевском титулом, личним именом и патронимиком (*ѿ кнезь Гръгуръ Вукосалићъ*). Чланови породице Николић носили су титулу кнеза још средином XIV века. У интитулацији писма којим потражује могориш од Дубровчана, у јануару 1417. године, Гргур Вукосалић не користи никакву титулу, већ себе назива „слугом“ дубровачког кнеза и властеле. У писму краља Остоје Дубровнику са налогом за исплату могориша из децембра 1416. године, Гргур Вукосалић је означен као кнез, али је у повељи истог владара из марта 1418. о укидању царине у Попову, овај властелин наведен без икакве титуле и са породичним презименом Николић. У писмима која су му слали од фебруара 1415. до априла 1418. године, Дубровчани такође Гргура Вукосалића насловљавају кнежевском титулом. С титулом кнеза Гргур Вукосалић је наведен и пред крај живота, као први међу сведоцима на повељи војводе Стефана Вукчића о уговору с Дубровником од 10. октобра 1435.²¹ После интитулације следи друга промулгација с општом инскрипцијом (*даю ва съвидиние всакому*),²² на које се надовезује релативно опширна експозиција.

У експозитивном делу исправе ауктор излаже како је поставио царину на Заблатку пред Стоном по наговору неименованог „злог човека“, чиме са себе скида одговорност за свој поступак. Ту царину плаћали су сви који иду у Стон или из њега, а посебно се набрајају три правно-етничке категорије људи: Дубровчани, Власи и Срби. Последње две групе требало би да се односе на људе с Гргурове, односно територије босанског краљевства. Затим следи петиција – ауктор се позива на виšekратне захтеве дубровачких власти да се нова царина укине, јер никада раније ту није постојала. Због тога, и сећајући се да су га Дубровчани примили у своје грађанство, кнез Гргур је одлучио да оде у Дубровник. Своју мо-

²⁰ Символичка и вербална инвокација се упоредо јављају у 38% сачуваних средњовековних босанских исправа. Од краја XIV века иницијална употреба обе инвокације доминира у словенским ћирилским повељама насталим на простору Босне. Н. Исailовић, *Владарске канцеларије*, 311, 316–317.

²¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 275, 445, 446, 537–540, 548, бр. 293, 454, 457, 559–563, 572; I–2, 39, бр. 647, 648. Гргур Николић је повремено називан кнезом (*comes*) и у латинским документима проишашлим из рада дубровачке канцеларије. М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 14–15, нап. 49.

²² О промулгационо-инскрипционом споју и итеративним промулгацијама у босанским исправама видети: Н. Исailовић, *Владарске канцеларије*, 351–356, 394–397.

тивацију он кратко образлаже и библијским цитатом, чиме у експозицију повеље с диспозитивним елементима умеће један аренгални израз.²³ Потом се набрајају три разлога која су кнеза Гргура у Дубровнику уверила да изда повељу: незадовољство његове „браће и пријатеља“ Дубровчана новом царином, сазнање да пред Стоном не може бити нових царина и повеља бивше краљице Јелене Грубе којом се наређује да пред Стоном ни на једном месту не може постојати ниједна царина за оне који иду у Стон, или из њега, јер их ту раније никада није било. У питању је свакако повеља краљице Јелене од 16. маја 1397. којом укида царине Николића на Маслинама и у Сланом.²⁴ Треба још једном приметити да се у повељи нигде не помиње налог краља Стефана Остоје кнезу Гргуру Николићу од 23. марта исте 1418. да укине нове царине, што посредно указује да је у тренутку издавања ове повеље хумски властелин вероватно био у лошим односима са краљем Остојом.

Након експозитивног, долази знатно краћи диспозитивни део повеље: ауктор наводи да је због свега реченог схватио да нигде пред Стоном не може бити царина за оне који у град или из њега иду преко његове земље, те је одлучио да заувек укине поменути царину. Повеља не садржи никакву санкцију. У короборацији се наводи да су правни чин и издавање исправе обављени у Дубровнику (*А тои дошадъ у Дубровникъ записахъ и потврѣдихъ*), а затим се набрајају имена тројице присутних сведока (*а тадаи туи биху са мноъм*): Остоја Пићевић, Хрњак Костадинић и Красоје Ивановић.²⁵ Пошто је део датирања који се односи на место издавања исправе заправо укључен у короборацију, у завршном делу се наводи време издавања повеље: година од Христовог рођења, месец и дан. Прва цифра у години има бројчану вредност из глагољице (Ѡ = 1.000), а остале из ћирилице, што је била широко раширена пракса у босанској дипломатици. На самом крају налази се белешка о конскрипцији (*А уписа Добрило Раиковићъ*).²⁶

²³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 386.

²⁴ А. Фостиков, *Повеља краљице Јелене Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом*, 174–175.

²⁵ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици XV*, Глас СКА 110 (1923) 15. Иначе, у повељама босанских обласних господара и властеле, посебно у онима које представљају уговоре с Дубровником, преовлађује заклетвени модел сведока: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 461–463, 478.

²⁶ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 148, 492–493, 502–504. За датум видети и: Р. Михаљчић, *Исправа којом Дубровчани краљу Остоји враћају земљу и кућу и примају га за свог властелина*, ГПБ 6 (2013) 30; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Два писма босанског краља Твртка II Твртковића Дубровчанима*, ГПБ 6, 97.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је писано о личности **краља Стефана Дабише** (ГПБ, 1, 95–96), а у *Старом српском архиву* о **краљици Јелени** (ССА 3–5, према регистру).

Кнез Гргур Вукосалић, 2 (ред у изворнику) – син кнеза Вукосава Николића, кога је наследио 1403. године. Од 1414. године наплаћивао је могориш као господар Попова поља и старешина породице Николић, и то је чинио до смрти у јулу 1436. године. После 1418. године подржавао је краља Стефана Остојића, због чега је био у сукобу с ранијим сениором Сандаљем Хранићем. Уз посредовање Дубровчана измирио се с великим војводом Сандаљем 1420. године, и од тада до краја живота остао је веран Косачама. У време Конавоског рата (1430–1432) Сандаљ Хранић није дозволио Гргуру и његовом брату Радоју да ступе у најамничку службу Дубровчана. Угрожен од Турака, тражио је уточиште у Дубровнику 1435. године. Пред смрт, у пролеће 1436. године, намеравао је да зида цркву, због чега је тражио мајсторе у Дубровнику. Имао је синове Вука и Вукашина, који се помињу као властела у служби херцега Стефана Вукчића до 1453. године. Гргурови поседи и људи у његовој служби налазили су се у насељима у жупама Попово и Жапско, све до дубровачких Нових земаља, а према северозападу његова област протезала се све до долине Неретве.

Литература: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 357–358, 382, 409, 415, 419–420, 423; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 220–221; Исти, *Хумско-требињска властела*, 8–15 (= Исти, *Из српске историје средњег века*, 326–333, 724–725); С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 14; Р. Živković, *Tvrtko II*, 69–71, 75–76, 136, 142, 181; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, 68, 81–82, 84, 87–89, 186–187, 226–227; *СБР* 2, 790 (С. Мишић); Е. Kurtović, *Veliki vojvoda*, 90–91, 163, 204–205, 213–214, 301, 315–318, 373–374.

Давид псаомиста, 12–13 – знаменити јеврејски владар (о. 1040–970, владао од о. 1010. пре Христа), аутор већине од 150 псалама који чине 19. књигу Старог завета. Давидови псалми били су често цитирани у српским књижевним текстовима и повељама у средњем веку, будући стално присутни у свести средњовековних људи због понављања на богослужењу и велике популарности Псалтира међу верницима. Ипак, како је Свето писмо углавном цитирано напамет, релативно често се дешавало да се погрешно наведе дело из кога је преузет цитат. Тако и на-

вод **добри подвигъ подвигоу** се није преузет из Давидових псалама, већ из Новог завета, из *Друге посланице светог апостола Павла Тимотеју*, гл. IV, ст. 7.

Литература: С. Станојевић, Д. Глумац, *Свето писмо у нашим старим споменицима*, Београд 1932, XXVII–XXVIII, 534, бр. 1789; Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1990, 292–296 (Псалам, Псалтир); *Енциклопедија православља*, Београд 2002, I (А–З), 503–506, III (II–III), 1579–1581 (Давид, Псалми, Псалми Давидови, Псалтир).

Остоја Пићевић, 29 – Пићевићи су били једна од угледнијих властеоских породица у хумској Жупи Дабар, која се у изворима помиње од 1352. године. Имали су поседе и људе у селима Љути До и Трусине. У селу Доње Трусине постоји и сада заселак Пићевићи. У наредних стотинак година помиње се десетак Пићевића, али је њихов родослов могуће само делимично утврдити, тако да није познато ни Остојино сродство с другим члановима породице.

Литература: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 35–36; Ђ. Тошић, *Средњовековна хумска жупа Дабар*, Београд 2005, 82–84; Р. Пекић, *Жупа Дабар у средњем вијеку*, Билећа 2005, 80–82, 201.

Хрњак Костадинић, 29 – вероватно ситни властелин у служби кнеза Гргура Николића.

Красоје Ивановић, 29–30 – ситни властелин, био је у служби породице Николић. Као поклицар кнеза Гргура Вукосалића долазио је почетком децембра 1415. године у Дубровник да прими могориш. У септембру 1420. тројица његових људи (од којих један рођак) помињу се као актери једне пљачке у селу Чваљина у Поповом. Можда је био у сродству с Новаком Ивановићем, који је као један од двојице изасланика Гргура Вукосалића ишао у Дубровник да преузме могориш у јануару 1417. године. У истом својству, као Гргуров посланик за могориш, помиње се 1425. и 1436. године вероватно још један члан исте породице, Радослав Ивановић.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 538, бр. 560; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 19–20, нап. 68, 73 (= Исти, *Из српске историје средњег века*, 724–725); исти, *Хумско-требињска властела*, 15; С. Мишић, *Хумска земља*, 186; Е. Kurtović, *Paralelna historiografija*, Prilozi 35 (2006) 177, нап. 12.

Добрило Рашковић, 31 – писар породице Николић, познат само из овог документа. За њега се изреком не каже да ли је био дијак, па се не

може рећи да ли је био стални писар или је, као писмен човек из пратње кнеза Гргура, био ангажован да напише исправу. С. Станојевић опрезно претпоставља да би могао бити син Рашка, дијака војводе Радича Санковића (1391). Г. Чremoшник је сматрао да је био свештено лице због цитирања Давидових псалама. Чини се да управо погрешно навођење библијског извора ову Чremoшникову претпоставку чини мање вероватном.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА 106 (1923) 73, нап. 5; Г. Чremoшник, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VII (1952) 332; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 148; Исти, *Дипломатичке особености владарских и великашких исправа уочи и након пада средњовековне босанске државе*, Пад Босанског краљевства 1463. године, Београд – Сарајево – Бања Лука 2015, 40.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњен топоним: **Стон** (ГПБ 1, 51, 120).

Заблатак, 3 (ред у изворнику) – данас западни руб Поповог поља у селу Доње Хутово, јужно од пута Столац – Хутово – Веља Међа. До градње водосистема Требишњице ово поље је често било плављено. У средњем веку припадало је Жапској жупи. Пошто се налази између Поповог поља и главног гребена планине Жаба, преко Хутова и Заблатка водили су путеви који су Стон и приморје повезивали са унутрашњошћу Хумске земље. О постојању средњовековне царине на Заблатку сведочи и натпис са локалитета Новковића кланац, који је поставио извесни Радовац Вукановић, цариник неименованог војводе. П. Анђелић сматра да је он био у служби Николића, који су, по њему, током четврте или пете деценије XV века обновили царину на Заблатку укинуту 1418. године, док М. Вего мисли да је царица припадала Сандаљу Хранићу и да се ради о његовом царинику.

Литература: М. Vego, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine*, GZM, Arheologija, n. s., 15–16 (1960–1961) 282; Р. Анђелић, *Srednjovjekovna humska župa Žaba*, Hercegovina, časopis za kulturno i istorijsko nasljeđe 3 (Mostar 1983) 43, 45–46, 52, нап. 40, 54, нап. 80.

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини: **браћа (брат), властела, властела у Дубровнику, Влах (Власи), господин, госпођа, грађанин у Дубровнику, записаније, кнез, краљ, краљица, лист (листови), пријатељи, царина** (ГПБ 1–8, према регистру), а у *Старом српском архиву*: **Влах и Србин** (ССА 5, 96–97).

Aleksandar Krstić

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DU KNEZ GRGUR VUKOSALIĆ QUI SUPPRIME
LA DOUANE AUX ABORDS DE STON**

[Dubrovnik], 1418, 6 juin

Résumé

Le knez Grgur Vukosavić, chef de la famille des Nikolić implantée dans la partie orientale de Hum, a entrepris de mettre à profit les troubles apparus dans le royaume de Bosnie vers le milieu de la deuxième décennie du XVème siècle pour accroître son autonomie et ses revenus. A cette fin, il a vraisemblablement instauré, dans la seconde moitié ou vers la fin de l'année 1415, une nouvelle douane sur ses terres situées aux confins occidentaux de Popovo polje. Après une requête des autorités de Dubrovnik, renouvelée plusieurs fois entre janvier 1416 et avril 1418, et une ordonnance du roi Stefan Ostoja en date du 23 mars 1418 enjoignant la suppression de la douane instaurée arbitrairement par Grgur Vukosavić sur Zablatak „aux abords de Ston“, ce dernier a délivré à Dubrovnik, le 6 juillet 1418, une charte par laquelle il surprime pour toujours la douane en question. Le knez a vu à Dubrovnik, entre autres, la charte de la reine Jelena Gruba dont le texte garantissait qu'il n'y avait pas et qu'il ne pouvait pas y avoir de douane aux abords de Ston ni pour ceux qui vont vers la ville ni pour ceux qui en viennent. Cette charte, authentifiée par un sceau suspendu portant le blason du knez Grgur, mentionne trois témoins, alors que son texte, écrit en écriture cursive sur un parchemin, est de la main de Dobrilo Rašković.

Mots-clés: knez Grgur Vukosalić (Nikolić), reine Jelena Gruba, douane, Dubrovnik, Zablatak, Popovo, Ston, Valaques, Serbe.